

# JACOB FRIS

## 1774 - 1852

### MYTHOLOGIE OP DOEK

door Gaston IMBO

#### 1. OP DE GRENS VAN CLASSICISME EN ROMANTIEK.

De 17de eeuw was de eeuw van de contra-reformatie en de barok. In de 18de eeuw waren de twee pijlers van de barokcultuur: kerk en vorstelijk absolutisme, in verval. Ze werden verdrongen door een nieuwe tijdsgeest: **de verlichting**.

Nieuwe denkbeelden over mens en maatschappij, gedragen door de "onfeilbare" positieve wetenschappen, verdrongen de theologie; de nuchtere rede (ratio) dreef de mens naar materialisme. Dit **rationalisme** zette zijn stempel op literatuur en beeldende kunsten, op Staat en Wet. Frankrijk gaf de toon aan (Montesquieu J.J., Rousseau, de encyclopedisten).

De **klassieke oudheid** (Griekenland, Rome) werd het ideaal in de kunst. De Duitse archeoloog J.J. Winckelmann (1717-1768) was de grote promotor van het neo-classicisme met zijn standaardwerk "**Geschichte der Kunst der Altertums**".

De onderwerpen van de schilderijen werden ontleend aan de Griekse en de Romeinse mythologie en geschiedenis. Er werd gezocht naar de ideale starre schoonheid: geordende compositie, plastische vorm, statige pose. De tekening dus de lijn primeert, de kleuren zijn bijkomstig.

"De meeste classicistische schilderijen zijn dan ook anachronismen, producten zonder ziel" (J. De Keyzer en Dr. F.J. De Waele: "Kunstgeschiedenis" p.348).

In de "**Gids voor de kunst in België**" (R. Lemaire e.a.) lezen we op pag. 123:

"Voor het classicisme werd het antieke Rome met zijn geschiedenis, zijn heldhaftige soldateske burgerdeugd, zijn architectuur en zijn beeldhouwkunst het toonbeeld".

**Louis David** is de grootste naam van dit streven en zijn stoïcijnspuriteinse kunst, die in plastisch felle bepaaldheid van de vorm haar uitdrukkingwijze formuleert, staat in de sterkst mogelijke tegenstelling tot de opvattingen van de grootmeester der romantiek, **Delacroix**, die in de kleur de wezenlijke taal der schilderkunst ziet, en niet met de Romeinse plastiek doch met **Rubens** dweept.

**Gustave Vanzijpe** (in "L'art belge du XIXme siècle") velt een scherp en vernietigend oordeel over onze schilderkunst 1750-1820:

"Dans l'histoire de l'école belge il n' y a qu'une période de fléchissement, de **médiocrité... c'est le dix-huitième siècle**". En verder:

"A ce moment (1816) il n' y plus de l'école chez nous. Nous sommes dans la **plus complet désarroi**. A la fin du 18me siècle **Herreyns, Lens, Van Bree** ont tenté de ressuertir notre splendeur. Ils n'ont donné que de **froides compositions, solennelles, grandes loquentes**, où les gestes, les intentions nobles voulaient rappeler **Rubens**, mais ne le rappelaient que dans des formes exangues..."

Vijftig jaar lang (1780-1830) zijn onze schilders maar **epigonen zonder talent**. Ze schil-

deren "des peintures austères, sévères et discours froidement sonores", technisch misschien niet onverdienstelijk, maar zonder leven, zonder ziel.

## 2. SCHOLING.

Kunstschilder Jacob Fris (of Fries ?) werd te Geraardsbergen geboren in 1774. Ongeveer 15 jaar oud ging hij lessen in tekenen en schilderen volgen aan de toenmalige nogal armoedige **Academie van Gent**, gehuisvest in het Pakhuis op de Koornmarkt. Voor de ontwikkeling van een artistiek talent waren de tijdsomstandigheden bepaald slecht: de glorie van **Rubens** en zijn barokke tijdgenoten was lang getaand; ons land was, buiten de weinig talrijke verfranse adel rond het hof van Karel van Lorreinen, bevolkt met paupers en analfabeten; de 18e eeuw, de eeuw van de "**verlichting**" genoemd, de eeuw van de rede, heeft in geen enkel Westeupees land (Frankrijk uitgezonderd) plastische kunst van grote waarde voortgebracht.

Fris kreeg te Gent les van **L.J. Spruit** (+1795), die wel te Parijs en te Rome gewerkt had, maar die steeds een epigoon was gebleven. De Academie opende de eerste "pronkzael" of tentoonstelling van het land; de academie schreef **prijskampen** uit; de kwaliteit van de tentoongestelde en bekroonde werken was eerder aan de lage kant. Voor het jaar 1794 werd een prijskamp uitgeschreven maar door de inlijving bij Frankrijk, na de slag van Fleurus, kwam er niets van in huis. Typerend voor de heersende mentaliteit bij de artistieke elite was het kiezen van het **onderwerp** voor de prijskamp: "De academie had geerne voorgesteld een voorwerp ontleend uyt de **Vaderlandsche Historie** maer overwegende dat de stijve en barbaarsche kleeding der Middeleeuwen de bekrompene van latere tijden geringe middelen verschaft voc het schilderachtig schoon, heeft zij van dit voornemen afgezien en zig gekeerd naar de aloude **Historie van de Grieken**". (G.A. Dewilde: Geschiedenis onzer Academiën van Beeldende Kunsten, blz. 148).

Het **archaïsme** van de academie belette nochtans niet dat Fris een uitstekend leerling was: "17 prairial jaar II - 5 juni 1794 - Prael-gejuig aen den weergaloozen Jacobus Fris intredende met de gouden eer-medaille in zijn vaderstad Geeraerdsbergen". (C. Piron).

Aangetrokken door de roem van **Willem Herreyns** (Antwerpen o10.06.1742 - +10.08.1827) gaat Fris onder zijn leiding werken, eerst aan de **Academie te Mechelen**, later in het atelier van zijn leermeester.

Deze Herreyns was in 1765 (23 jaar oud!) leraar geworden aan de academie van Schone Kunsten van zijn geboortestad. Hij verwierf vrij vlug een grote faam als **schilder van mythologische en bijbelse onderwerpen**.

Volgens de tijdsgeest moest een kunstwerk in de eerste plaats stichten en onderwijzen. Herreyns beschikte over een goede techniek, een grootse visie, een rijk coloriet, maar zat qua compositie en vormgeving volledig vast in een **star academisme**. Al met al was hij de figuur bij ons.

In 1771 had hij de academie te Mechelen gesticht en gaf er kosteloos onderwijs. Kort daarop werd hij zelfs eerste historieschilder van de koning van Zweden en titelvoerend schilder van de staten Brabant en Antwerpen.

**Niet te verwonderen dat Fris volledig de invloed van de sterke persoonlijkheid van Herreyns onderging.** De keuze van de onderwerpen werd door Herreyns bepaald en dat waren meestal episoden uit de **Griekse en Romeinse geschiedenis of bijbelse en mythologische taferelen**, ook is de Franse literatuur aan de orde van de dag.

Fris schilderde met voorliefde grote taferelen met veel personages in een onnatuurlijk contrast van licht en donker en in even onnatuurlijke, moeilijke gespannen houdingen. Het coloriet is aan de sombere kant: veel bruinen in alle tinten; donkere achtergronden. De tekening is zeer goed, de verhoudingen zijn correct, maar de omtrekken van personages en voorwerpen zijn te hard door de academische lijn die ook een gebrek aan diepte veroorzaakt.

### 3. EERSTE WERKEN.

In antwoord op een aanbod van kunstschilder Fris in 1797, over de aankoop door de stad van twee van zijn schilderijen, neemt de raad de volgende beslissing:

" De administratie beschouwt het als haar plicht de Schone Kunsten aan te moedigen, vooral wanneer het aan een medeburger gegeven is er in uit te munten. Daar de gemeentefinanciën van het kanton niet toelaten beroep te doen op het gemeentefonds, maar aangezien er haast bij is om de gelegenheid niet te laten voorbijgaan die burger Jacob Fries ons biedt om twee schilderijen, die hij onder leiding van zijn leraar burger Herreyns te Mechelen heeft geborsteld, aan te kopen, besluit dat de doeken die "**Meleager en Atalante**" en "**De dood van Porus**" voorstellen, zullen betaald worden door de leden van de administratie en de openbare functionarissen, en dat ze in de raadzaal zullen worden opgehangen". "Bovendien hebben deze laatste twee besloten nog bijeen te leggen om een derde doek "**De dood van Lucretia**" te kopen en het eveneens in de raadzaal op te hangen. Verder zal een openbare intekening worden uitgeschreven om nog een vierde doek "**Het gevecht van de Horatiërs en de Curiatiërs**" te verwerven. (Verslag van de gemeenteraadszitting van 28 Germinal an V - 17 april 1797). Een pluim dus voor de vroede heren van de municipaliteit, onder leiding van de maire **François Guillaume Spitaels** (1769-1827).

Drie dagen later stuurde de municipaliteit een brief naar meester W.J. Herreyns, directeur van de Mechelse academie, om hem te feliciteren met zijn knappe leerling Fris, die onder zijn leiding grote vorderingen had gemaakt, en zij drukte tevens de wens uit dat Fris zich verder bij hem zou kunnen vervolmaken.

Het jaar daarop echter, 1798, werd Herreyns bestuurder van de Antwerpse academie. Hij zal een reorganisatie van de programma's doorvoeren, kunstschaten uit de grijparmen van de Franse bezetter redden en, samen met Van Bree, de bezieler zijn van de "**Konstmaatscappye**" of "**Société pour l'Encouragement des Beaux-Arts**", de latere "**Koninklijke Maatschappij voor Schone Kunsten**".

#### "Meleager en Atalante".

Verhaal uit de Griekse mythologie, herhaaldelijk door schilders in beeld gebracht o.a. door Jakob Jordaens (1593-1678) (Schilderij in het Prado te Madrid).

Fris maakte er een tweeluik van; beide doeken hangen nu in de oude raadzaal van het stadhuis.

"**De jacht op het Calydonisch zwijn**" (Olieverf op doek 1,1 X 0,9 m, niet gesigneerd, niet gedateerd) en "**Meleager en Atalante**" (olieverf op doek, eveneens 1,1 X 0,9 m, niet gesigneerd, niet gedateerd), vormen samen een **tweeluik**.

Homeros verhaalt in de "Ilias" dat koning Oileus vergat offeranden te brengen aan de godin Artemis (Diana). Om zich te wreken zond Artemis een monsterachtig everzwijn. Het beest vernielde de boomgaarden en vertrappelde de wijnstokken. Oileus beloofde de huid van de ever aan diegene die het monster zou doden.

De jacht werd ingezet. Vele helden namen er aan deel, ook de beroemde en mooie jageres Atalanta. Zij was het die het dier het eerst trof met een pijl in de rug. Daarop doodde Meleagros (Meleager) het dier door zijn speer in de buik te ploffen.

Deze laatste geste werd op de eerste schilderij afgebeeld.

Het tweede doek "**Meleager en Atalante**" noemt men beter "**Meleager schenkt Atalante de kop van het Calydonisch zwijn**". Meleager (links op het doek) schenkt de everkop aan de hem aankijkende koele en ongenaakbare Atalante, op wie hij smoorlijk verliefd is, onder voorwendsel dat zij de eerste treffer heeft geplaatst. De figuur rechts blaast het einde van de jacht af.

In de legende, zoals verhaald bij Homeros en in Ovidius "Metamorfozen" (boek XV, verzen 541-545) eisen de ooms van Atalante nu de jachttrofee op. Meleager doodt hen



**JACHT OP HET  
CALYDONISCH EVERZWIJN.**

Jacob Fris  
1774 - 1852

Vindplaats:  
Stadhuis, oude raadzaal.  
Olieverf op lijnwaad  
1,12 X 0,92 m.  
niet gesigneerd, niet gedateerd.

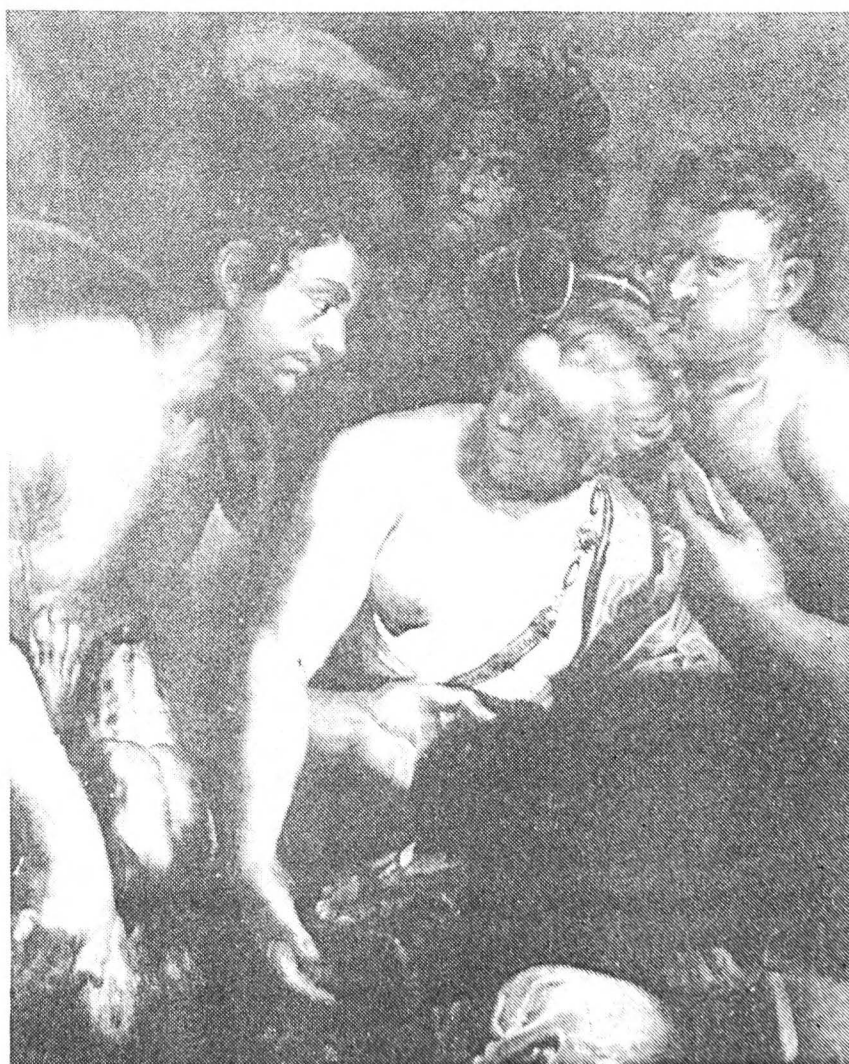
Aangekocht door de stad in 1797.

**MELEAGER SCHENKT ATALANTE  
DE KOP VAN HET  
CALYDONISCH EVERZWIJN.**

Jacof Fris  
1774 - 1852

Vindplaats:  
Stadhuis, oude raadzaal  
Olieverf op lijnwaad  
1,08 X 0,88 m.  
niet gesigneerd, niet gedateerd.

Aangekocht door de stad in 1797.



maar de ondankbare Atalante versmaadt haar minnaar.

De twee doeken (op de vorige bladzijde afgebeeld) zijn jeugdwerken van Fris onder leiding van Herreyns geschilderd: halflijvige geveesde personages, statische houdingen, bewegingen hoekig en theatraal. Flauw coloriet.

Gezien de stijl heeft Fris zich naar alle waarschijnlijkheid laten inspireren door een 17e eeuwse oeuvre (Ludwine Vander Heyde). Soms toegeschreven aan Jordaens en Snijders (V. Van Bossuyt: "Geraardsbergen Toeristisch Centrum, p.6, nr.25).

"De dood van Porus", koning van de Pendsjaab, door Alexander De Grote overwonnen maar met grote voorkomendheid behandeld. In 318 v. Chr. door de Macedoniër Eudemus vermoord. Dit schilderij is spoorloos.

"De dood van Lucretia": de vrouw die door koning Sextys Tarquinius de Trotse werd onteerd en zichzelf doorstak. Daarop werd de koning door Brutus verdreven, wat het einde van het koninkrijk Rome betekende (510 v. Chr.). Voor de tweede maal: niemand weet wat er van dit schilderij geworden is.

De openbare inschrijving die moest toelaten het vierde doek, "**Het gevecht der Horatiërs en der Curatiërs**", aan te kopen, had niet genoeg opgebracht.

Fris schreef dan ook aan de gemeenteraad, in september 1798, dat hij het schilderij zou laten terug halen. Maar de municipaliteit liet zich niet pramen en paste bij zodat het doek voor 50 florijnen Brabants in het bezit van de stad kwam. Lange jaren hing het grote doek (1,6 m X 2,3 m) in de inkomhall van het stadhuis. Sinds 1976 prijkt het nu in het stedelijk museum... op de zolder van het abtenhuis ! (sterk beschadigd).

"**Horatiërs en Curatiërs**": nog een onderwerp uit de legendarische voorgeschiedenis van de stad Rome. onder koning Tullius Hostilius, (7e eeuw v. Chr.) een opvolger van de stichter van Rome, Romulus, werd de uitputtende strijd met het vijandige en naijverige Alba Longa beslecht door een tweegevecht tussen de drie Romeinse broeders Horatiërs en de drie Albaanse broeders Curatiërs. Episoden die algemeen bekend werden door de tragedie van Pierre Corneille: "Horace" (1640).

De enige overlevende Horatiër overwon een na een de drie verzwakte Curatiërs. Het doek toont een dode Curatiër, een zwaargewonde en een uitgeputte. Links twee dode Horatiërs; op de achtergrond twee troepen toeschouwers, rechts een priester die bidt.

#### 4. DAVID.

Het zou verwondering baren mocht Fris niet op de hoogte geweest zijn van de roem van Louis David (1748-1825), de geattitreeerde schilder van de revolutie en het keizerrijk..

De grondlegger van het classicisme wil moraliseren: de onderwerpen zijn plechtig; de personages kijken ernstig, ze zijn oordeelkundig opgesteld, de houdingen zijn statig en edel; de ruimte en het decor zijn groots en imponerend. Hij zoekt naar de ideale schoonheid, naar de mooie plastische vorm; de tekening is primordiaal. Maar zo belandde hij in theaterpose met vals gevoel in plaats van leven, met declamatie in plaats van echt gesprek.

Met zijn "**Eed der Horatiërs**" (1785) huldigt hij reeds volop het onsterfelijke gebaar en de nobele heroïek. Maar 5 jaar eerder, in 1780, had hij een "**Blinde Belisarius**" geschilderd die weinig classicistisch aandoet.

Het is pas na 1815, toen hij in vrijwillige ballingschap te Brussel vertoefde, dat David's invloed zich in België deed gelden en dan vooral bij de portretschilders. "peintures austères sévères froidement sonores" (G. Vanzijpe: "L'art belge au XIXe siècle").

## 5. BELISARIUS.

In 1812 (volgens Bénézit) werd Fris tot leraar benoemd aan de stedelijke academie te Mechelen.

In 1826 of 1829 schilderde hij een "**Blinde Belisarius voor de poorten van Rome**". (Belisarius was een Oost-Romeins veldheer van Keizer Justinianus. Na grote wapensuccessen o.a. tegen de Vandalen in Afrika en tegen de Oost-Goten in Italië, werd hij beschuldigd van medeplichtigheid aan een samenzwering, gevangen genomen en de ogen uitgestoken. Hij stierf, blind, aan de poorten van Rome in 563).

Het doek had veel succes op tentoonstellingen en berust in het museum voor Schone Kunsten te Mechelen, dat er een flink bedrag voor betaalde. Het is een grandiose compositie, vol statigheid en rust. De invloed van David is onmiskenbaar.

## 6. LATER WERK.

In het museum te Mechelen berusten nog drie andere doeken van Fris: "**Jezus in Emmaüs**" (1818), "**De dood van Jacob**" (Mechelen 1812) (Jacob aan zijn zonen de zegen gevende), in meer dan een opzicht traditioneel, en een etonnante "**Venus en Adonis**" (Brussel 1830) (Vertrek van Adonis naar de jacht, Venus tracht vruchteloos hem tegen te houden), classicistisch wegens de cultus van de mooie naakte vormen en de koele statigheid.

"**De liefde zich het aangezicht bedekkend**" (1820) en "**De Liefde**" (Mechelen 1830) zwemen reeds naar romantiek.

Fris bleef nog verschillende jaren leraar aan de stedelijke academie te Mechelen, volgens Bénézit tot 1834, volgens Van Kerckhoven tot 1852, maar volgens een mededeling van het stadsbestuur van Mechelen tot 1844, jaar waarop hij op rust gesteld werd.

Hij overleed te Mechelen op 20 maart 1852.

Samen met zijn tijdgenoten **Mathias van Bree** (1773-1839), **Odevaere** (1775-1830), **Paelinck** (1781-1839) behoort Jacob Fris tot die weinig gewaardeerde **overgangsfiguren** die, opgeleid in de traditionele academische stijl, hun houvast verloren toen het classicisme in de mode kwam en begin 19e eeuw steeds meer door romantische impulsen verdrongen werd.

## 7. DOCUMENTATIE.

- R.A.R. - Modern gemeentearchief Geraardsbergen
  - Boek 65, gemeenteraadszitting dd. 28 germinal an V
  - Boek 67, gemeenteraadszitting dd. 22 fructidor an VI
- J. Immerzeel: De levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche Kunstschilders, Beeldhouwers, Graveurs en Bouwmeesters van de 15e tot de 2de helft van de 19e eeuw. Amsterdam 1855, p.256.
- C. Piron: Levensbeschrijving van Mannen en Vrouwen van België
  - Mechelen 1860, p.78, 79.
- Bénézit: Dictionnaire des peintres, sculpteurs, graveurs et dessinateurs
  - Gründ - Paris 1976, tome IV, p. 535.
- A. Siret: Dictionnaire historique et raisonné des peintres de toutes les écoles.
  - 2 vol. (Bruxelles - Paris, 1883) t. I p. ...

- Dr.Thieme, Dr. F. Becker: Allgemeines Lexikon... t. XII, p.489.
- Neefs: Histoire de la peinture à Malines (1876) t. I. ...
- Biografisch woordenboek der Belgische kunstenaars van 1830 tot 1970.  
(Arto, 1979) p. 266.
- Catalogus Stedelijk Museum voor Schone Kunsten te Mechelen.
- V. Van Bossuyt: "Jacob Fris" in "De Geeraard" dd. 20 april 1904.
- De Wilde (Dr. G.A.): Geschiedenis onzer academiën van Beeldende Kunsten  
Leuven 1911.
- F. Jos Van den Branden: Geschiedenis der Antwerpsche Schildersschool.  
Antwerpen 1883 - (vooral over W. Herreys).
- J. Van Kerckhoven C.J.: Noemenswaardige mannen en vrouwen uit het rijke verleden  
van Geraardsbergen (G'bn 1977) p. 87. 88.
- L. Vander Heyde: Kunstpatrimonium van Geraardsbergen (G'bn 1985).  
p. 176-177, 184-185, 186-187.
- J. De Keyzer en Prof Dr. J. De Waele: "Kunstgeschiedenis"  
Antwerpen, Brussel, 1938).

Gaston IMBO.

### TONNEKENSBRAND WAS NIET TONNEKENSBRAND...

Dit zou kunnen samenvatten wat moest worden geconcludeerd bij het zien van de publicatie van een gravure onder de titel 'Tonnekensbrand ergens in Engeland' op blz 22 van ons vorig nummer... Op deze gravure is een groep feestvierende mannen, vrouwen en kinderen te zien. Zes mannen dragen een ton waaruit rook opstijgt; zij worden gevolgd door doedelzakspelers en andere muzikanten. De publicatie zoals ze daar te zien is kan niet anders dan misleidend zijn omdat de legende die op het origineel staat ('Paddy Caroll the Pipers') niet doorgekomen is op de afgedrukte fotocopie. Met deze legende voor ogen had de lezer dadelijk hebben kunnen opmaken dat de rokende ton (hier misleidend voorgesteld als 'tonnekensbrand ergens in Engeland') gewoon niets uit te staan heeft met ONS Tonnekensbrand...

Wakkere lezers zullen de lacune ontdekt hebben, onder hen alleszins ons bestuurslid Leon De Couvreur die inmiddels na het verschijnen van De Heemschutter reageerde.

(MVT)